

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

МАЗУР ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 351.82
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ТА ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНИЙ
БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

О. М. МАЗУР
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
СКИДАН Олег Васильович
(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління за результатами попереднього захисту: МАЗУРА Олександра Михайловича допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2024 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор _____
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я та прізвище)

«_____» _____ 2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої МАЗУР Олександр Михайлович захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Анастасія Прут
(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

МАЗУР О. М. Національні інтереси та загрози економічній безпеці держави. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

В роботі визначена сутність національних інтересів та загроз економічній безпеці держави, розкрито основні показники економічної безпеки її відображено їх динаміку в Україні. Зроблено акцент на небезпеках та загрозах, викликаних війною, які стримують економічний розвиток, викликають занепад ринків, приводять до руйнації бізнесу та дестабілізують регуляторні функції держави. Проаналізовано напрями удосконалення механізмів публічного управління, які лежать в основі посилення економічної безпеки країни в цілому і кожної територіальної громади. Проведено аналіз наукових підходів до побудови стратегій соціально-економічного розвитку, що максимально відповідають національним інтересам, сталому розвитку територій та покращенню життя людей.

Визначені інструменти, які можна застосовувати на різних рівнях прийняття управлінських рішень для забезпечення відновлення та безпечного розвитку економіки територіальних громад та країни в цілому, враховуючи наслідки військової агресії. Запропоновано стратегічні напрями соціально-економічного розвитку країни, підвищення конкурентоспроможності національного ринку та посилення сталості екосистем.

Ключові слова: національні інтереси, національна економіка, конкурентоспроможність національного ринку, економічна безпека, сталий розвиток, загрози, військова агресія, стратегія економічної безпеки.

SUMMARY

MAZUR O. National interests and threats to the economic security of the state. – Qualification work on the rights of the manuscript. Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The work defines the essence of national interests and threats to the economic security of the state, reveals the main indicators of economic security and reflects their dynamics in Ukraine. Emphasis is placed on the dangers and threats caused by the war, which restrain economic development, cause the decline of markets, lead to the destruction of business and destabilize the regulatory functions of the state. The directions for improving public administration mechanisms, which underlie the strengthening of the economic security of the country as a whole and each territorial community, are analyzed. An analysis of scientific approaches to building socio-economic development strategies that are maximally consistent with national interests, sustainable development of territories and improvement of people's lives has been conducted. The tools that can be used at different levels of managerial decision-making to ensure the restoration and safe development of the economy of territorial communities and the country as a whole, taking into account the consequences of military aggression, have been identified. Strategic directions for the socio-economic development of the country, increasing the competitiveness of the national market and strengthening the sustainability of ecosystems have been proposed.

Keywords: national interests, national economy, competitiveness of the national market, economic security, sustainable development, threats, military aggression, economic security strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ	9
1.1 Національна інтереси України в умовах економічної невизначеності	9
1.2 Теоретико-методологічні підходи до оцінки економічної безпеки держави та її впливу на реалізацію національних інтересів	12
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	17
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	19
2.1 Характеристика системи оцінювання економічної безпеки та її складові	19
2.2 Аналіз інструментів управління економічною безпекою країни	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	25
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ ДЕРЖАВИ	27
3.1. Впровадження механізмів прогнозування економічного розвитку та потенційних загроз національним інтересам	27
3.2. Шляхи підвищення економічної безпеки регіону в умовах військової агресії	31
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	34
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ	43

ВСТУП

Актуальність дослідження. Національні інтереси країни передбачають перш за все наявність стабільної, ефективної, справедливої економіки та конкурентоспроможного ринку. Реалізація цього завдання ускладнюється в умовах посилення загроз глобалізаційного, геополітичного, воєнно-політичного характеру. зростання напруженості в системі прийняття управлінських рішень. Разом з тим, питання економічної безпеки набувають особливої ваги, враховуючи наслідки для економіки країни в умовах воєнної агресії. Стабільність економічних відносин, зовнішньоекономічної діяльності країни та ефективність механізмів державного управління національним ринком запорука реалізації основних національних цілей і інтересів кожного пересічного громадянина. Досліджуючи механізми управління економічною безпекою країни та інструменти побудови стратегій соціально-економічного розвитку, ми сприяємо реалізації національних інтересів.

Проблематика економічної безпеки держави, в контексті національних інтересів, досліджувалась в працях вітчизняні та зарубіжних вчених, серед яких Л. М.Акімова, Д. Н. Бахрах, І. П. Голосніченк, Є. В. Додін, О. М. Єщук, В. К. Колпакова, Хатуаєв, В. І. Шаповал, З. В. Гбур та інші. Разом з тим, нові загрози національним інтересам держави в сфері економічної діяльності спонукали до проведення дослідження.

Отже, *метою кваліфікаційної роботи* було, на основі ґрунтовного дослідження теоретичних основ економічної безпеки держави показати пріоритетні напрями її посилення в напрямку реалізації національних інтересів. На основі зазначеної мети дослідження було сформовано ряд *завдань*:

- розкрити суть та пріоритети національних інтересів в сфері економіки;
- визначити основні теоретичні положення економічної безпеки держави;

- проаналізувати систему організації економічної безпеки України в умовах воєнного стану;
- зробити оцінку чинників впливу на конкурентоспроможність та безпеку національного ринку в умовах посилення загроз і нестабільності;
- відобразити напрями впровадження інноваційних інструментів управління національною економікою, для уникнення загроз;
- визначити шляхи підвищення конкурентоспроможності національного ринку та покращення його кон'юнктури в умовах військової агресії.

Об'єктом дослідження є процес управління економічною безпекою держави в контексті реалізації національних інтересів.

Предметом дослідження є актуальні питання забезпечення економічної безпеки в умовах військової агресії.

Методи дослідження. Проблематика національних інтересів та загроз економічній безпеці держави досліджувалась за допомогою ряду методів, які дозволили всебічно оцінити як внутрішні, так і зовнішні фактори, що впливають на економічну безпеку держави. Здійснювався аналіз державних нормативно-правових актів, міжнародних угод, що стосуються національних інтересів та економічної безпеки. Цей метод дозволив синтезувати ключові тенденції в політиці держави, що стосуються її економічних пріоритетів, а також виявити причини загроз, що впливають на економічні процеси в країні.

Було зроблене порівняння механізмів державного управління економічною безпекою, наукових підходів до впливу загроз на національні інтереси країни та моделей економічної безпеки в країнах з розвинутою економікою. Були використані методи прогнозування та розробки сценаріїв загроз для економічної безпеки, їх впливу на національні інтереси та моделювання економічних криз, змін на міжнародних фінансових ринках або змін у геополітичній ситуації.

Вивчались історичні приклади, коли національні інтереси та економічна безпека держави були під загрозою, а також способи, якими ці загрози були подолані. Історичний підхід допомагає зрозуміти еволюцію національних

інтересів та стратегії захисту економічної безпеки в минулому. Розглядалися національні інтереси і загрози економічній безпеці як частини більш широкої системи, що включає політичну, соціальну, економічну, технологічну та екологічну складові.

Інформаційна база дослідження: в роботі було використано наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, періодичні видання з публічного адміністрування, нормативно-правові акти.

Апробація : Основний зміст кваліфікаційної роботи опубліковано у трьох тезах науково-практичних конференцій Поліського національного університету.

Практичне значення отриманих результатів: пропозиції зроблені в дослідженні можуть бути застосовані урядом та органами місцевого самоврядування для розробки стратегій соціально-економічного розвитку.

Елементи наукової новизни одержаних результатів: полягають в тому, що автор зробив спробу систематизувати шляхи підвищення рівня економічної безпеки держави в умовах зростання воєнно-політичних та соціально-економічних загроз.

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Основний текст роботи викладено на 37 сторінках. Список використаних джерел включає 46 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

1.1. Національна інтереси України в умовах економічної невизначеності

Національні інтереси держави визначаються сукупністю стратегічних цілей та завдань, які уряд ставить перед собою для забезпечення економічної, політичної, соціальної, культурної незалежності країни та її безпекового розвитку. Збереження незалежності, суверенітету та територіальної цілісності держави є пріоритетом в реалізації національних інтересів, як для внутрішньої так і для зовнішньої політики, вони формують стратегію країни, визначають взаємодію з іншими країнами. У залежності від стратегічних цілей та конкретних умов управління країною, потреб і завдань, що стоять перед державою, національні інтереси можуть класифікуватись за різними критеріями, які змінюються з часом в залежності від політичних, економічних, соціальних та глобальних факторів та загроз [1].

Економічна безпека виступає основою захисту стратегічних цілей, інструментом прискорення економічного розвитку та шляхом для покращення добробуту громадян. Також, цілі держави, які досягаються через створення умов для реалізації національних інтересів визначаються історичним досвідом, географічним положенням, культурними традиціями, економічними можливостями, зовнішньоекономічними зв'язками, глобальними тенденціями та геополітичним становищем. Національні інтереси можна класифікувати за сферою їх реалізації, рівнем пріоритету та за напрямками політики [1].

За сферою реалізації є політичні інтереси, це інтереси, що стосуються забезпечення стабільності політичного устрою, формування ефективної політичної системи, участі в міжнародних організаціях і процесах, збереження

суверенітету та територіальної цілісності. Вони також включають боротьбу за впливи в міжнародних відносинах, протидію загрозам з боку інших держав.

Економічні інтереси визначають цілі державної політики по досягненню економічного зростання та розвитку, збереження і захисту економічних ресурсів, підтримку зовнішньоекономічних зав'язків, забезпечення енергетичної безпеки, розвитку інфраструктури та залучення інвестицій. Важливою частиною економічних інтересів є стабільність внутрішнього ринку та забезпечення достатнього рівня добробуту громадян.

Отже, національні інтереси держави визначаються сукупністю стратегічних цілей та завдань, які уряд ставить перед собою для забезпечення економічної, політичної, соціальної, культурної незалежності країни та її безпекового розвитку. Але, збереження незалежності, суверенітету та територіальної цілісності держави є пріоритетом в реалізації національних інтересів, як для внутрішньої так і для зовнішньої політики, це фундамент для формування стратегії країни, визначення відносин та механізмів взаємодії з іншими країнами [2].

У залежності від стратегічних цілей та конкретних умов управління країною, національні інтереси можуть класифікуватись за пріоритетними потребами і завданнями, що стоять перед державою та змінюються з часом в залежності від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників і загроз. Так, економічна безпека виступає основою захисту стратегічних цілей в сфері економіки, вона є інструментом прискорення економічного розвитку та шляхом для покращення добробуту громадян [2].

В сучасних умовах, стратегічні цілі України мають досягатись шляхом створення сприятливих умов для реалізації національних інтересів, враховувати особливості пройденого історичного досвіду країни, беручи до уваги вигідне геополітичне та природно-кліматичне положення, культурні цінності та традиції, економічні можливості, зовнішньоекономічні зв'язки, глобальні тенденції тощо. Враховуючи сферу реалізації, важливу роль відіграють політичні інтереси, це інтереси, що стосуються забезпечення стабільності

політичного режиму, умов формування ефективної політичної системи, широкої участі в міжнародних організаціях і процесах, збереження суверенітету та територіальної цілісності. Вони, також мають враховувати політичні впливи на міжнародні відносини, політичні інструменти протидії глобальним і геополітичним загрозам з боку інших держав чи їх союзів [3].

Соціальні інтереси, пов'язані з підтриманням та розвитком соціальних стандартів, системи освіти, охорони здоров'я, досягнення рівності та соціальної справедливості для різних соціальних груп. Вони охоплюють питання покращення добробуту населення, розвитку інфраструктури для задоволення базових потреб громадян та забезпечення стабільності в суспільстві. Важливе значення має захист і розвиток національної культури, традицій, мови, а також формування культурної ідентичності на міжнародному рівні, культурні інтереси включають підтримку культурних обмінів і інтеграцію в глобальні культурні процеси. Забезпечення сталого розвитку та охорони навколишнього середовища відображає екологічні інтереси держави, вони включають захист природних ресурсів, боротьбу з глобальними кліматичними змінами, управління водними, земельними та лісовими ресурсами.

Важливою ознакою для класифікації національних інтересів є рівень пріоритету, який відображають ті, чи інші інтереси, що є критично важливими для сталого, довгострокового розвитку держави. Пріоритети вищого порядку вибудовуються на цілях забезпечення національної безпеки, збереження суверенітету, стабільності економіки, гарантування соціальних прав і свобод громадянам, спрямованості на стратегічну оборону та енергетичну незалежність. До поточних інтересів належать інтереси, що стосуються поточних завдань і проблем, які можуть змінюватися в залежності від ситуації в країні. Вони можуть бути короткостроковими, такими як вирішення економічних суперечностей, забезпечення стабільності роботи уряду, підтримки ділових зв'язків тощо. Додатково формуються інтереси, які не є критичними для безпосереднього виживання держави, але важливі для

підвищення її міжнародного статусу, розвитку економіки чи культурної значущості [4].

В Україні, з початком російського вторгнення, з'явилися воєнно-політичні інтереси, які спрямовані на підтримку обороноздатності держави, збереження та розвиток збройних сил, формування стратегічних альянсів і угод про безпеку. Вони включають створення умов для відбиття військової агресії росії, інших військових загроз, посилення боротьби з тероризмом, зокрема через участь у міжнародних миротворчих операціях тощо.

Економічні інтереси є базовим елементом національних інтересів держави, вони визначаються зацікавленістю у влади у раціональному використанні економічних ресурсів, пошуку і розвитку напрямів економічного зростання, створенні економічних партнерств, укладанні угод щодо ефективної зовнішньої торгівлі, посиленні інтеграції в глобальні економічні процеси, укріпленні міжнародних економічних зв'язків тощо. В цілому, вони визначають ефективність управління країною, її економічну та соціальну стабільність, а також підтримку конкурентоспроможності країни [4].

1.2. Теоретико-методологічні підходи до оцінки економічної безпеки держави та її впливу на реалізацію національних інтересів

У сучасному світі посилюється ступінь взаємозалежності між економічними системами, це створює нові можливості для активізації економічного розвитку, але, разом з тим, формує і посилює нові загрози для економічної безпеки. Найбільшими економічними загрозами для країни є посилення залежності від зовнішніх джерел постачання ресурсів, зовнішнього фінансування, імпортозалежність, втрата ринкових позицій на міжнародному рівні та конкурентоспроможності економіки. Тому, національні інтереси можуть бути захищені тільки в умовах безпеки глобальних економічних процесів в яких приймає, або потенційно може приймати участь країна [5].

В умовах повномасштабної російської агресії в Україні виникають ряд нових геополітичних та економічних викликів та зовнішньоекономічних загроз, а саме, руйнівні впливи на стан стратегічно важливих і соціально значимих галузей економіки, знищення соціально-економічної інфраструктури територіальних громад, посилення зовнішньоекономічних тисків на національний ринок, криза в логістиці постачання сировини, матеріалів, комплектуючих тощо. У цьому контексті захист національних інтересів полягає у застосуванні механізмів публічного управління, які здатні зберегти стійкість економічної системи та функціональність національного ринку, стабілізувати економічні відносини та процеси. У цій непростій ситуації, країна має переорієнтувати основні виробництва на пріоритетні потреби з залученням передових технологій, що змінить економічні процеси в позитивному напрямі та створить нові можливості для розвитку. Однак, такі дії ускладнені появою нових загроз для економічної безпеки, пов'язаних з постійними кіберзагрозами, інформаційними атаками, технологічною залежністю від інших країн [6].

Окремої уваги органів влади потребує енергетична безпека, яка є однією з основних складових економічної безпеки, в контексті захисту національних інтересів. В умовах гібридної війни, де цілями ворога є об'єкти енергетичної інфраструктури територіальних громад, що виступає реальною загрозою руйнації енергетичної системи країни, мають бути застосовані інструменти адміністрування, спрямовані на досягнення енергетичної незалежності. На стабільність і розвиток економіки держави впливає і ряд інших загроз, які викликала війна. Перш за все, це наслідки фінансово-економічної кризи, яка посилюється. у зв'язку зі змінами у світовій економіці і на світових ринках, збільшення вартості сировини та стратегічних ресурсів, що серйозно вплинуло на економічну безпеку, високе безробіття і погіршення рівня життя населення [9].

Сьогодні, потрібно чітко визначити пріоритети реалізації національних інтересів, що дасть змогу уряду розробити ефективну економічну політику, яка сприятиме розвитку внутрішнього виробництва, зміцненню національної

валюти, забезпеченню стабільного економічного зростання, а також оптимізації міжнародних економічних відносин. Отже, домінування національних інтересів в механізмах управління подоланням загроз економічній безпеці, є надзвичайно актуальним питанням, вирішення якого, дасть можливість збалансувати економічні інтереси та стратегії національної безпеки та адаптувати їх до зовнішніх викликів.

Захист національних інтересів, через застосування економічних важелів, має реалізовуватись через забезпечення відповідного державного фінансування, основою чого є високі темпи росту валового внутрішнього продукту, який виступає матеріальною основою національного суверенітету, створює реальні можливості для усіх інших видів безпеки. Отже, економічна безпека - це стан національної економіки, який забезпечує стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити високу конкурентоспроможність економіки країни у глобальному економічному середовищі та зберегти здатність національної економічної системи до стійкого і збалансованого зростання [2].

Виходячи з цього визначення, економічна безпека має включати три важливі складові, а саме:

- економічну незалежність, що означає створення можливостей для здійснення ефективного державного управління ресурсним потенціалом, здатність пристосування національних конкурентних переваг до змін в міжнародних економічних відносинах;

- стійку і стабільну економіку, з певним рівнем міцності і надійності усіх складових економічних систем, засновану на різних формах власності, з гарантіями ефективності бізнесу, стримуванням дестабілізуючих факторів;

- саморозвиток і прогрес в реалізації і захисті національних економічних інтересів, постійна модернізація виробничих потужностей, ефективна інвестиційна та інноваційна політика [3].

Політика економічної безпеки має базуватись на основі дотримання принципів, що спроможні створити економічний фундамент для оцінювання

загроз, розробки стратегій забезпечення економічної безпеки. Основні принципи формування політики економічної безпеки передбачають:

- забезпечення верховенства права;
- баланс інтересів громадян, суспільства і уряду;
- взаємовідповідальність ;
- своєчасні та адекватні заходи, пов'язані з загрозами ;
- пріоритетність індикативних заходів подолання конфліктів [9].

Отже, основними об'єктами на які зосереджений вплив економічної безпеки виступає держава, суспільство, громадян, підприємства, установи, організації, території. Таким чином, з метою реалізації національних інтересів, підвищення ступеня економічної безпеки має носити інтегрований характер, це результат спільних зусиль всіх інститутів громадянського суспільства, що проявляється на загальнодержавному та місцевому рівнях, як комплекс взаємодії ринкових сил і засобів державного регулювання, об'єднань громадян і приватних осіб [10].

В умовах демократизації суспільних відносин, держава не може впливати на суб'єктів господарювання директивними методами, їй необхідно вживати індикативні економічні заходи для оптимізації впливів на суспільне відтворення та прийняття рішень, для цього необхідні індикатори ступеня економічної безпеки, їх аналіз, моніторинг та прогнозування. До індикаторів економічної безпеки належать: стан валового внутрішнього продукту та темпи його росту, рівень інфляції, рівень дефіциту державного бюджету, рівень безробіття, показники економічного розвитку, рівень життя населення, індекс людського розвитку, стан енергетичної незалежності, рівень інтеграції у світову економіку, позитивний експортно-імпортний баланс, демографічна ситуація, рівень державного внутрішнього та зовнішнього боргу, рівень тінізації економіки. Велике значення мають порогові значення індикаторів, перевищення яких може негативно відобразитись на порогових значеннях і викликати руйнівні тенденції в економіці [11].

Особливого значення набуває питання оцінки стану економічної безпеки з метою проведення ефективної державної політики щодо виявлення загроз та нейтралізації їх впливу. Виходячи з відсутності комплексної національної методики, яка дозволяє адекватно охарактеризувати поточний стан економічної безпеки, динаміку та тенденції змін, ряд вчених пропонують використовувати в якості узагальнюючого показника таксономічний показник розвитку. Тому, в умовах трансформацій, надзвичайно актуальним стає питання визначення методологічних засад оцінки економічної безпеки та формування переліку індикаторів, які найбільш повно характеризують гідні умови життя населення. Також важливим є створення моделі оцінки, яка сприятиме встановленню комплексу заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави [12].

Поряд з важливістю вибору індикаторів для оцінки економічної безпеки, важливим є розрахунок критичних значень загроз, значущість яких дасть змогу вжити заходів для запобігання небезпеці для суспільства в цілому та забезпечення високих економічних стандартів для населення. Потрібно створити самодостатню, конкурентоспроможну, соціально-орієнтовану національну економіку, надійну систему економічної безпеки, провести структурну перебудову економіки, зменшити «тіньовий» сектор, підвищити добробут громадян, провести прогресивні економічні реформи, розвинути внутрішній ринок та внутрішній попит, здійснити докорінну модернізацію виробництва, створити замкнуті цикли виробництва стратегічних товарів тощо [14].

Потрібно не допускати державних закупівель у країн, які здійснюють агресію проти України; активізувати програми міжнародного співробітництва із залученням кращих практик управління, аналітики та технологічного потенціалу для проведення економічних реформ; збільшити бюджетні видатки на інвестиції, зокрема фінансування інфраструктурних проєктів; активізувати приватизаційні процеси та покращити їх технологію через впровадження систем, які будуть попереджати про кризові явища. Слід зазначити, що є певна суперечність між вимогами громадянам та державними інтересами у

забезпеченні при застосуванні механізмів реалізації політики економічної безпеки. Перш за все, це пов'язано з тим, що уряд в ряді випадків, це не лише гарант економічної безпеки громадян, а і джерело загроз при знеціненні заощаджень населення, затримці зарплати тощо. Створення урядом загроз для громадськості, які значно перевищують небезпеку, посилює недовіру до політичних і економічних дій [16].

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1

Таким чином, економічна безпека забезпечує стабільність держави, її здатність ефективно функціонувати у внутрішньому та зовнішньому середовищі, захищати національні інтереси й адаптуватися до змін глобального економічного порядку. Факторами, які впливають на формування системи економічної безпеки, є глобалізація, технологічний розвиток, ресурсна залежність, фінансова стабільність, рівень корупції, а також здатність держави реагувати на зовнішні та внутрішні загрози, особливо в період воєнно-політичної і соціально-економічної кризи.

Формування системи економічної безпеки має позитивний вплив на ступінь реалізації національних інтересів держави, а саме, забезпечує економічну незалежність, енергетичну самодостатність, фінансову стабільність, конкурентоспроможність на світовому ринку, сприяє збереженню соціальної стабільності та екологічної рівноваги. Розробка системи економічної безпеки повинна ґрунтуватися на інтегрованому підході, що поєднує превентивні заходи, оперативне реагування на загрози та довгострокову стратегію економічного розвитку. Важливим є забезпечення синергії між економічною політикою, правовим регулюванням і механізмами контролю.

Ефективна система економічної безпеки потребує функціонування інституцій, здатних контролювати економічні процеси, регулювати критичні сфери (енергетика, транспорт, фінанси) та забезпечувати швидке реагування на

кризи. Важливим також є міжнародна співпраця в умовах глобальних загроз, таких як економічні санкції, фінансові кризи та кіберзлочинність. З огляду на сучасні виклики, до основних загроз належать економічна нестабільність, тиск з боку глобальних економічних гравців, кіберзагрози, фінансова залежність від зовнішніх кредиторів, енергетична вразливість та соціальна нерівність.

Отже, теоретичне обґрунтування підходів до формування системи економічної безпеки держави потребує наукових досліджень обґрунтування інструментів управління цим процесом, який враховує взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх чинників, а також орієнтоване на реалізацію стратегічних національних інтересів. Також, ефективна система економічної безпеки сприяє сталому розвитку держави, підвищенню її конкурентоспроможності та захисту від економічних шоків.

У період посилення економічної невизначеності, пов'язаною з війною державний і потужний недержавний сектор економіки спільно мають створити умови, щоб приватні суб'єкти та держава враховували інтереси суспільства. Потрібен комплексний підхід у прийнятті рішень для розв'язання проблем економічної стійкості та розвитку в умовах змінного глобального середовища та воєнно-політичної кризи. Це вимагає адекватного захисту національних інтересів та безпеки громадян від зовнішніх і внутрішніх загроз.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

2.1. Характеристика системи оцінювання економічної безпеки та її складові

Військова агресія росії, спричинила низку безпрецедентних загроз, актуалізувавши питання зміцнення економічної безпеки України, як основи стабільності функціонування країни та забезпечення її національних інтересів. Система оцінювання рівня економічної безпеки держави була затверджена, в 2007 році через прийняття «Методики розрахунку рівня економічної безпеки України», основною метою якої було визначення рівня економічної безпеки держави як фундаментальної складової національної безпеки [7].

Зручність розрахунку забезпечувалась застосуванням певних індикаторів економічної безпеки держави, кожен з яких має своє граничне значення. Відхилення фактичного рівня від порогового свідчило про відставання інструментів реалізації економічної безпеки в певному напрямку. Методика не містила даних про найбільш оптимальний рівень економічної безпеки держави, однак, враховувала рекомендований діапазон можливих значень кожного індикатора, кожен з яких розбитий на п'ять інтервалів.

Для удосконалення методики, в 2013 році, за наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29, було затверджено «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». Основними відмінностями у цій методиці стало коригування кількісних параметрів складових економічної безпеки, а також суттєве оновлення індикаторів (збільшено з 117 до 126). Крім того, було відредаговано складові економічної безпеки держави та відповідні субіндекси. Також у новій редакції введено 78 нових одиничних індикаторів замість 64. Але, як вважає більшість вчених і фахівців, основним недоліком, як методики, так і

методичних рекомендацій, є трудомісткість розрахунків та обмеженість доступу громадськості до необхідної статистичної інформації [8].

Згідно з Методичними рекомендаціями, розрахунок рівня економічної безпеки, здійснюється через включення до її складу ряду безпек: виробничої, демографічної, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційної та інноваційної, макроекономічної, продовольчої, соціальної та фінансової. Так, показник безпеки виробництва характеризує стан і розвиток виробничого сектору країни, його рівень визначає ефективність використання виробничих потужностей, можливості модернізації та розширеного відтворення, інноваційність виробництва та конкурентоспроможність національної економіки [8].

Демографічна безпека визначається як стан захищеності країни і суспільства від демографічних загроз, її рівень оцінюється показниками смертності, народжуваності, середньої тривалості життя. Достатній рівень демографічної безпеки забезпечує розвиток України на основі збалансування демографічних інтересів держави і суспільства. Індикатори енергетичної безпеки відображають стан економіки, що забезпечує ефективне використання енергетичних ресурсів, достатність виробників та постачальників енергії на енергетичному ринку та доступність для споживача. Для гарантій енергетичної безпеки потрібні також, відповідні показники здатності до диференціації та до забезпечення екологічності енергетичних ресурсів [8].

Зовнішньоекономічна безпека передбачає узгодженість зовнішньоекономічної діяльності підприємств усіх форм власності з національними економічними інтересами. Її достатність характеризується мінімізацією втрат держави від негативних зовнішньоекономічних факторів та можливостей створення необхідних умов для економічного розвитку. Показники інвестиційно-інноваційної безпеки дозволяють охарактеризувати стан економічного середовища в країні з точки зору рівня розвитку високотехнологічного виробництва, стану науково-виробничої діяльності

бізнесу, поглиблення спеціалізації господарюючих суб'єктів в напряму виробництва продукції з високою доданою вартістю [8].

Макроекономічна безпека визначається досягненням збалансованості макроекономічного відтворення та підтриманням основних пропорцій національного виробництва. Показник продовольчої безпеки показує здатність виробництва задовольняти потреби суспільства в достатньому, якісному і безпечному харчуванні за умови збалансованості та доступності. Соціальне забезпечення характеризує здатність країни забезпечити високий рівень та якість життя населення, забезпечити високий індекс людського розвитку [8].

Показники фінансової безпеки відображають стан фінансової системи країни, спроможність створення фінансових умов стабільності економічного розвитку, здатність забезпечити його стійкість, уникнути дисбаланси, а також створити умови для досягнення результативності функціонування фінансової системи. Структурні складові фінансової безпеки включають банківську безпеку, небанківську безпеку фінансового сектора, боргову безпеку, бюджетну безпеку, валютну безпеку та монетарну безпеку [8].

Банківська безпека характеризує рівень фінансової міцності та стабільності державних банківських установ, на підставі чого оцінюються можливості забезпечення відповідного рівня ефективності діяльності банківської системи в цілому. Безпека небанківського фінансового сектору визначає рівень розвитку страхового та фондового ринків, задоволення потреб суспільства у фінансових інструментах та сервісах. Боргова безпека характеризує рівень внутрішнього і зовнішнього боргу країни, ефективність використання внутрішніх і зовнішніх позик, оптимальне їх співвідношення [8].

Бюджетна складова фінансової безпеки визначається можливістю забезпечення фінансову стабільність і платоспроможність державних фінансів, забезпечити відповідний рівень довіри населення до національної валюти та її стабільності. Монетарна безпека – це стан грошової системи держави, що дозволяє забезпечити бізнес кредитними ресурсами. З метою обґрунтування пріоритетних напрямів відновлення економічного розвитку України та її

безпеки, визначаються пріоритетні заходи підтримання фінансової стабільності та відновлення критичної інфраструктури. Застосований комплексний підхід дозволяє визначити рівень кожної складової економічної безпеки та окреслити стратегічні напрями державної регуляторної політики. На основі цих рекомендацій та офіційних даних від Мінекономіки України, на основі абсолютних значень показників складових економічної безпеки розраховуються та визначаються інтегральні показники [8].

2.2. Аналіз інструментів управління економічною безпекою країни

В умовах воєнно-політичної та економічної кризи, для стабілізації та відновлення національної економіки необхідно знизити регуляторний та адміністративний вплив уряду на бізнес, зокрема через дерегуляцію, запровадити нові та розширити існуючі інструменти підтримки для малого та середнього бізнесу, у тому числі фінансових [4]. Враховуючи ускладнення роботи харчової галузі, легкої промисловості, ІТ-сфери правомірно визначити їх пріоритетними для реанімації внутрішнього ринку. Так як, загальні витрати на оборону у 2023 році перевищили 1 трлн грн, таким чином, потрібні значні фінансові вливання в оновлення потужностей військово-промислового комплексу за рахунок використання підприємств машинобудівної галузі, що може стати вагомим фактором зростання промислового виробництва [1].

Потрібна підтримка монетарної стабільності, варто зазначити, що з початку повномасштабного вторгнення росії було використано ряд інструментів фінансової підтримки. У квітні 2023 року, Рада з фінансової стабільності створила робочу групу з розробки внутрішнього боргового ринку за участю представників Національного банку України та Міністерства фінансів. Робоча група була створена в рамках впровадження Меморандум про економічну та фінансову політику з Міжнародним валютним фондом. Згідно з яким Україна зобов'язувалася уникати емісійного фінансування державного

бюджету та розвивати внутрішній борговий ринок, шляхом розширення та диверсифікації кола інвесторів, у тому числі шляхом повернення нерезидентів на внутрішній ринок облігацій. Також, з метою посилення ринкових стимулів для банків визначено залучати строкові депозити для населення в національній валюті, щоб зменшити ризики для валютного ринку. Оновлюється операційна структура монетарної політики, що передбачає зниження ставки, щодо депозитних сертифікатів та введення нових обмежених тримісячних депозитних сертифікатів при фіксованій ставці на обліковому рівні [30].

Відбувається відновлення рівноваги у зовнішній і внутрішній торгівлі, так як військова агресія призвела до збільшення диспропорції між внутрішнім і зовнішнім торговими ринками. Основним завданням слід, також вважати відновлення енергетичної інфраструктури, яка постійно страждає внаслідок цілеспрямованих атак ворога. Для цього потрібна адаптація як бізнесу, так і домогосподарств до ризиків глибоких відключень, удосконалення технології захисту та відновлення енергетичних об'єктів [31].

Отже, виникла необхідність створити механізм ефективного впливу на економічну безпеку у відповідності до суспільних інтересів, запровадити такі принципи державної регуляторної політики, які б забезпечували процес створення нових інститутів, які максимально відповідають потребам суспільства. Однак, протягом останніх років регуляторні дії держави були спрямовані на правові зміни, вдосконалення економічних процесів.

В результаті повномасштабного вторгнення росії виникли нові загрози для діяльності підприємств та ринку в Україні, що підтверджується офіційними даними Центру розвитку інновацій, за даними якого у 2022 році були найнижчі темпи створення нових суб'єктів бізнесу, а від діяльності суб'єктів господарювання безпосередньо залежить рівень економічної безпеки країни. Від спроможності суб'єктів господарювання залежить відновлення економічних процесів, тому сучасні регуляторні дії держави мають бути спрямовані на сприяння адаптації відповідно змінам у зовнішньому середовищі, прийнятті

рішень по збереженню виробництва та людського капіталу. У перше півріччя війни 78 тис. підприємств було закрито, 419 збанкрутували [32].

Під час війни необхідно зберегти підприємницький потенціал та сформувані основи для повернення бізнесу в Україну, який був змушений призупинити діяльність. Це вимагає запровадження оперативних інструментів регулювання на підтримку суб'єктів господарювання. Водночас ефективність запровадженого нормативно-правового та економічного інструментарію визначається оптимальним поєднанням важелів державної регуляторної політики та ринкових інструментів саморегулювання. Посилення безпеки українських стратегічно важливих підприємств уряд має взяти за основу регулювання в напрямку відновлення національної економіки [30]

Уряд реалізував ряд регуляторних інструментів відновлення підприємництва, а саме, було реалізовано програми релокації бізнесу, фінансової підтримки, впроваджені програми створення стартапів та стимулювальні дії по створенню підприємств в ІТ-сфері, формуванню держзамовлення, внесенню змін до податкового кодексу, цифровізації підприємницької діяльності тощо [30].

У рамках програми фінансування суму 2 млрд. дол. виділено сільськогосподарським підприємствам малого та середнього бізнесу, у грудні 2022 року Фонд розвитку підприємництва уклав кредитний договір с АБ «Укргазбанк» на суму 150 млн. грн. для фінансування інвестиційних проектів у сфері енергозбереження в рамках проекту «Рефінансування в енергоефективні інвестиції енергозабезпечення». Під час реалізації проекту нові підходи до кредитування запроваджуються як на міжнародних екологічних, так і на соціальних стандартах фінансової політики сталого розвитку [46].

Ці дії дали можливість зменшити ризики і загрози, які оцінюються як значні або помірні, залежно від їх конкретних складових. Така динаміка оцінок відображає той факт, що ключові події, які створюють найбільш критичні ризики для економічної безпеки, вже відбулися, а економіка продемонструвала достатній рівень адаптивності та стійкості. Ймовірність подальшого

поглиблення ризиків є обмеженою, а обнадійливі ознаки економічної стабілізації та здатність економічних суб'єктів адаптуватися до негативного впливу війни дають підстави для стриманого оптимізму щодо поступового покращення стану економічної безпеки.

Проте концентрація загроз у 2023-2024 роках означає, що для запобігання реалізації негативних прогнозів необхідно відновити економічну динаміку та підтримати зовнішні компенсаційні дії по відновленню ресурсного потенціалу. Накопичення впливів тривалої російської агресії, призвело до погіршення оцінок щодо впливу низки загроз із середньо- та довгострокової перспективи. Посилились ризики, пов'язані з фінансовою спроможністю держави, конкурентоспроможністю українських виробників та соціальними вимірами економічної безпеки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Організація ефективної системи економічної безпеки в Україні, в умовах військової агресії, вимагає створення та постійного вдосконалення інституцій, які б здатні були оперативно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози. До цього мають залучитись не лише державні органи влади, але і установи, що спеціалізуються на питаннях фінансової стабільності, національної безпеки та антикризового управління, приватний сектор і інститути громадянського суспільства.

Одним з важливих елементів економічної безпеки є захист та відновлення критичної інфраструктури, яка, у умовах військової агресії, особливо постраждала і потребує відновлення, владі важливо забезпечити безпеку енергетичних мереж, транспорту, комунікацій і стратегічних об'єктів, що можуть стати мішенню для атак. Зокрема, створення резервних систем і можливість швидкого відновлення інфраструктури повинні бути на першому плані. В умовах війни гостро стоять питання продовольчої та енергетичної

безпеки стають особливо актуальними, Україні необхідно посилити національне виробництво в цих сферах, щоб зменшити залежність від зовнішніх постачальників, особливо в контексті постійних загроз блокад чи переривання постачання критичних ресурсів.

В умовах військової агресії фінансова стабільність є важливим фактором для забезпечення економічної безпеки, потрібно зміцнити державні резерви, створити стратегічні фінансові фонди і залучити міжнародну допомогу, що дозволить зменшити вплив економічних потрясінь. Також важливо зберігати гнучкість фінансової політики для оперативного реагування на зміни економічної ситуації.

Інформаційні атаки є невід'ємною частиною військових та економічних конфліктів в Україні, тому важливо посилити системи інформаційної безпеки, зокрема в сфері економічної стабільності, боротьби з дезінформацією, а також захисту критичних даних та інфраструктури від кіберзагроз. В умовах війни важливо організувати підтримку національних підприємств, особливо тих, що забезпечують критичні ресурси та послуги. Програми підтримки малого та середнього бізнесу, а також стратегічних державних підприємств допомагають забезпечити стійкість економіки та зменшити безробіття в умовах кризової ситуації.

Україна змогла значно посилити свою економічну безпеку завдяки міжнародній співпраці, важливими напрямками якої є залучення інвестицій, кредитів, а також підтримка міжнародних санкцій проти агресора. Спільні дії з міжнародними партнерами дозволяють забезпечити стійкість національної економіки і створити економічні бар'єри для військової агресії. В умовах постійної загрози війни Україна має продовжувати адаптацію своїх економічних і політичних стратегій до нових реалій, для цього потрібна гнучкість у прийнятті рішень та здатність швидко реагувати на зміну обставин є важливими для підтримання економічної стабільності в умовах військової агресії.

РОЗДІЛ 3.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ ДЕРЖАВИ

3.1. Впровадження механізмів прогнозування економічного розвитку та потенційних загроз національним інтересам

Прогнозування економічного розвитку України на середньострокову та довгострокову перспективи є вкрай необхідним для прийняття виважених та ефективних державних рішень, спрямованих на забезпечення економічної безпеки та спрямування зусиль на відновлення та модернізацію в умовах післявоєнного відновлення. Уряду потрібно розробити механізми прогнозування майбутнього економіки, ефективності мобілізації фінансових ресурсів, контролю за ситуацією в банківському секторі, напрямів підтримки міжнародними фінансовими інститутами та країнами-партнерами [32].

На сьогодні Україна здатна виконувати свої бюджетні зобов'язання, зберігати банківську стабільність та підтримувати позитивний імідж на світовому ринку, що може забезпечити міцний фінансово-економічний фундамент та створює підґрунтя для відновлення країни. Можна також констатувати, що рівень загроз фінансовій безпеці знизився порівняно з попереднім періодом.

Разом з тим, у 2024 році зберігаються значні загрози, серед яких суттєві втрати в податкових надходженнях, як до державного, так і до місцевих бюджетів, недостатній рівень забезпеченості коштами бюджетних установ, недостатній рівень фінансування бізнесу тощо. Як було проаналізовано в другому розділі, промисловий сектор України суттєво постраждав від бойових дій високої інтенсивності з країною-агресором, що призвело до руйнування або призупинення роботи ключових експортоорієнтованих підприємств, насамперед у металургійній, хімічній та машинобудівній галузях [46].

Вплив прямих руйнувань доповнився логістичними перебоями, як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому, відбулось суттєве зростання собівартості основних виробничих процесів, є значні втрати трудового потенціалу через вимушену міграцію, великі проблеми з енергопостачанням тощо. Тому, потрібні інструменти прогнозування потенційних загроз для відновлення внутрішнього виробництва, яке має стати основою відновлення країни, прогнозування перспектив по забезпеченню належної виробничої підтримки відновлення операційної адаптивності вітчизняного бізнесу, його інвестиційної та інноваційної спроможності. Широкомасштабне вторгнення погіршило інвестиційну та інноваційну безпеку, викликало суттєве скорочення інвестиційної активності, що закладає в перспективі основу для значних середньострокових і довгострокових ризиків, пов'язаних з накопиченням зношеності виробничих активів та технологічним відставанням. [46].

Посилились негативні демографічні тенденції, скорочується чисельність населення, особливо у працездатному віці, поява нових вразливих категорій громадян внаслідок міграційних потоків, фізичних втрат, зростання рівня інвалідності, що у поєднанні зі значними руйнуваннями соціальної та цивільної інфраструктури актуалізувало модернізацію соціального захисту населення з метою посилення її адресності та ризикорієнтованості. Влада має визначити коло загроз, які мають високий потенціал негативного впливу в майбутньому на економіку, враховуючи поточні загрози, що дозволить визначити потенційні тригери наростання ризиків.

Запобігти майбутнім ризикам, означає гарантувати реалізацію національних економічних інтересів, це має стати керівним принципом при визначенні пріоритетів економічної політики, її чітку спрямованість на гарантії економічної безпеки. Такими потенційними ризиками є зростання частки біженців від війни, які не повернуться в країну, підірвана довіра до органів державної влади, особливо у фіскальній сфері, зниження спроможності бюджетної системи фінансування запланованих видатків [30].

Особливо небезпечне зниження конкурентоспроможності українських виробників через постійне недостатнє фінансування інвестицій, припинення інноваційної активності та зростання витрат. Влада має вжити інструментів призупинення надмірного припливу імпорتنих товарів, що пригнічує і робить неконкурентоспроможним внутрішнього товаровиробника. Загострюються також негативні прогностні очікування екологічних наслідків воєнних дій на території України, погіршується спроможність економіки забезпечувати продовольчу безпеку через негативні процеси в аграрному секторі та зниження ефективності функціонування продовольчої інфраструктури [31].

Впровадження механізмів прогнозування економічного розвитку та потенційних загроз національним інтересам держави є важливою складовою частиною побудови стратегії управління державою. Це дозволяє не лише оцінювати поточний стан економіки, а й прогнозувати можливі ризики та загрози, що можуть вплинути на національні інтереси. Основні напрями, які можуть бути застосовані для ефективного впровадження таких механізмів, є розробка та вдосконалення аналітичних інструментів, статистичного аналізу та моделювання. Необхідне широке використання великих даних для створення статистичних моделей, що допоможуть прогнозувати зміни в економічних і соціальних процесах, а також виявляти приховані загрози [44].

Максимальну увагу влада має приділити економічному моделюванню, розробці комплексних макроекономічних моделей, що дозволить передбачати зміни в економіці, впливи змін на національну економічну політику, зовнішньоекономічні фактори. Необхідна комплексна оцінка сильних і слабких сторін української економіки, можливостей і загроз для національних інтересів на основі оцінки внутрішніх і зовнішніх чинників. Моделювання має органічно поєднатись зі створенням національних інформаційних платформ, що дозволяють відслідковувати економічну ситуацію в режимі реального часу, спостерігати за динамікою фінансових та економічних показників, а також виявляти можливі загрози на ранніх етапах [17].

Потрібно створити систему раннього попередження про економічні та воєнно-політичні кризи, соціальні конфлікти, природні катастрофи, технологічні зміни та інші фактори, що можуть впливати на національні інтереси. Уряд має сприяти активізації досліджень довгострокових тенденцій розвитку економіки та технологій для передбачення глобальних змін, які здатні ефективно аналізувати потенційні загрози з боку інших держав, міжнародних економічних організацій, змін у глобальній економічній системі. Має значення дослідження механізмів впровадження сценарного планування для оцінки можливих варіантів розвитку економіки і відповідних політичних стратегій [18].

Пріоритетом регуляторної політики має стати розробка та впровадження стратегії економічної безпеки, яка сприятиме захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, забезпечить диверсифікацію енергетичних постачань та розвиток технологічної самодостатності. Для цього потрібна міждержавна координація, співпраця між різними гілками влади та органами національної безпеки для інтеграції прогнозів у державну стратегію [19].

Такий процес можна забезпечити тільки завдяки створенню професійних аналітичних центрів, які займатимуться прогнозуванням економічного розвитку та дослідженням загроз національним інтересам. Вони мають забезпечити підготовку та навчання спеціалістів у галузі економічної безпеки, стратегічного аналізу, прогнозування та антикризового управління. Центри мають навчати фахівців використанню штучного інтелекту (ШІ) для прогнозування економічних процесів, виявлення нових загроз та моделей ризику. ШІ може також допомогти у створенні адаптивних систем, які постійно оновлюються на основі нових даних, обробляти великі обсяги інформації, виявляти приховані закономірності і прогнозувати майбутні події.

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів потрібно розвивати міжнародне партнерство для обміну досвідом і даними щодо прогнозування економічних криз, зовнішніх загроз та ризиків для національних інтересів. Україна має приймати активну участь у міжнародних організаціях (ООН,

Світовий банк, МВФ) для координації дій на глобальному рівні у разі виникнення загроз національним інтересам [43].

Партнерство допоможе створити спеціалізовані міжнародні установи для управління кризами та загрозами національній безпеці, зокрема економічними, дасть можливість вчасно впровадити системи планів реагування на надзвичайні ситуації та потенційні кризи, оперативно реагувати на економічні та політичні зміни. Використання механізмів прогнозування економічного розвитку для виявлення загроз національним економічним інтересам вимагає комплексного підходу, включаючи використання сучасних технологій, вдосконалення управлінських процесів, розвиток інститутів та міжнародної співпраці.

3.2. Шляхи підвищення економічної безпеки регіону в умовах військової агресії

Економічна безпека кожного регіону України, в умовах військової агресії, є завданням, вирішення якого відповідає першочерговим національним інтересам та стабільності майбутнього відновлення. Вирішення цієї задачі пов'язане з диверсифікацією економічних процесів, зменшенням залежності від економіки окремих країн, галузей та ринків. В умовах війни певні економічні сектори регіонів стали уразливими, тому важливо стимулювати розвиток альтернативних галузей, які базуються на високих технологіях, мають ресурсну самодостатність, для більшості регіонів України, перш за все, це сільське господарство, виробництво товарів для внутрішнього споживання тощо [43].

В кожному регіоні потрібно стимулювати підприємства, які можуть адаптуватися до змінюваних умов, стати важливим фактором його економічної стійкості, розвивати бізнес в сферах відновлення критичної інфраструктури, які спроможні забезпечити безперебійне функціонування транспорту, енергетики, комунікаційних мереж, а також об'єктів охорони здоров'я та освіти. Також, потрібна адаптація інфраструктури до військових умов, що включає створення

альтернативних маршрутів для транспорту, захист стратегічно важливих об'єктів та створення систем резервного живлення та водопостачання [24].

В сфері фінансової незалежності, влада регіонів має створити резервні фонди та стабілізаційні механізми, це дозволить забезпечити фінансову підтримку під час кризи та зменшити негативний вплив військових дій на економіку. Сьогодні великі ефекти дає залучення міжнародної технічної допомоги та інвестицій. Важливо підтримувати співпрацю з міжнародними фінансовими установами, міжнародними організаціями та країнами-партнерами для отримання фінансових ресурсів та технічної допомоги. В умовах військових дій зростає ризик як фізичних атак на підприємства, так і кіберзагроз, тому потрібні інвестиції в засоби безпеки та захисту даних, що допоможе знизити ці ризики [43].

Завданням влади регіонів є організація діалогу між державними органами та підприємцями, що дозволить ефективно вирішувати проблеми, пов'язані з економічною безпекою в умовах кризи, сприятиме забезпеченню ефективної зайнятості та соціальному захисту населення, посилить соціальну відповідальність бізнесу. У періоди військової агресії рівень безробіття значно зріс у всіх регіонах України, тому важливо створювати нові робочі місця, підтримувати соціальні виплати та надавати допомогу в навчанні новим професіям.

Особливої уваги потребує підтримка внутрішньо переміщених осіб, створення умов для їх працевлаштування та інтеграції в економічні процеси регіону. Війна привела до втрати зовнішніх ринків, закриття кордонів для певних товарів, тому важливо шукати нові можливості для експорту та імпорту, активно використовувати регіональні і міжнародні угоди, що сприятиме розвитку нових торгових зв'язків. Інвестування в цифрові технології допоможе зберегти економічну активність у разі фізичних руйнувань, дозволяючи бізнесу продовжувати роботу через онлайн-ресурси, платформи електронної комерції тощо. В умовах війни важливо зміцнювати кіберзахист на всіх рівнях державного управління [19].

Отже, економічна безпека регіону охоплює різноманітні сфери, які прямо, або опосередковано сприяють економічному розвитку, ефективному рівню зайнятості, рівному доступу до освіти та охорони здоров'я, безпеці життєдіяльності. Однак, військові дії в Україні негативно впливають на економічну безпеку регіонів і викликають ряд негативних факторів, що посилюють застійні явища та кризові процеси. Значна частина працездатного населення регіонів залучена до військових дій, що є критично необхідним явищем, яке знижує ефективність праці. Залучення фінансових і матеріальних ресурсів для військових потреб впливає на економічну стабільність, а зростаюча кількість внутрішньо переміщених осіб створює гуманітарні, соціальні та економічні виклики для країни та регіонів [46].

Є значний дисбаланс у розвитку окремих громад, а також збільшується дефіцит фінансування заходів, спрямованих на забезпечення соціально-економічного розвитку, що ускладнює прийняття управлінських рішень у забезпеченні економічної безпеки на різних рівнях. Суспільно-політичні перетворення дозволяють отримати значні конкурентні переваги, але виникають нові загрози розвитку соціально-економічних систем на регіональному рівні. Така ситуація призводить до потреби розробити низку нормативних положень, які б не лише забезпечували певний рівень фінансової підтримки громад, а й регулювали питання реабілітації населення. Крім того, це не менш важливо, потрібно створити умови для організації психосоціального супроводу в нове робоче місце для внутрішньо переміщених осіб [46].

Майбутнє повоєнне відновлення України, вимагатиме концентрації колосальних трудових ресурсів на виробництві та будівництві, відновленні комунальних об'єктів інфраструктури в країні тощо. Тому необхідно обґрунтувати фактичну доцільність реабілітаційних програм на середньострокову перспективу. Крім того, потенційний дефіцит трудових ресурсів частково охоплює не лише внутрішньо переміщених осіб, він визначається часткою мобілізованих громадян, які перебувають у лавах територіальної оборони в лавах ЗСУ. Влада має максимально раціонально

використовувати трудові ресурси на регіональному рівні, від цього залежить не лише економічна безпека, а і привабливості регіону для людей, які є переселенцями та потребують реабілітації [46].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отже, для підвищення ступеня економічної безпеки регіонів потрібна диверсифікація економіки як основа стійкості, це один з найважливіших стратегічних напрямів забезпечення економічного розвитку. Вона знижує залежність від окремих секторів і зовнішніх ринків, підвищуючи стійкість економічної системи до зовнішніх і внутрішніх загроз. Владним структурам потрібно сприяти розвитку як традиційних, так і інноваційних галузей, що забезпечить ефективне функціонування економіки регіонів в умовах змін, зокрема при військово-політичній та економічній кризі.

Забезпечення надійної та стійкої інфраструктури є критичним для збереження економічної безпеки, потрібно оновлювати системи енергозабезпечення, транспорту, комунікацій повинні бути адаптовані до нових реалій, зокрема до можливих фізичних чи кібернетичних атак. Відновлення та модернізація інфраструктури є важливим кроком для зменшення уразливості країни. У періоди економічної та політичної нестабільності особливо важливим є збереження соціального миру, мають розвиватись програми підтримки населення, забезпечення соціальних гарантій та розвитку соціальної інфраструктури, що сприятиме підтримці стабільності в країні та зменшить соціальне напруження.

Органи влади в регіонах мають заохочувати інвестиції в національні виробничі потужності та технології, це дозволить знижувати залежність від зовнішніх постачальників. Пріоритетним напрямом є інноваційний розвиток, особливо в таких сферах, як інформаційні технології, енергозбереження та високі технології, що забезпечать державі незалежність у критичних галузях.

Для забезпечення економічної безпеки важливими є створення фінансових резервів, які можуть бути використані у разі загрози національним інтересам. Механізми стабілізації, такі як державні резерви та антикризові програми, здатні допомогти пом'якшити негативний вплив внутрішніх і зовнішніх кризових факторів. Активна співпраця з міжнародними партнерами, організаціями та фінансовими інституціями допомагає знижувати ризики та забезпечувати стабільність. Участь у міжнародних економічних і безпекових угодах, взаємодія з іншими країнами для протидії економічним загрозам допомагають державі зберігати та укріплювати свої національні інтереси.

В умовах розвитку сучасних технологій кіберзагрози стали невід'ємною частиною стратегічної безпеки. Зміцнення кіберінфраструктури та захист критичних інформаційних ресурсів є важливою складовою для забезпечення національної економічної безпеки. Доцільно зосередити увагу на розбудові національних систем продовольчої та енергетичної безпеки, що дозволить знизити залежність від зовнішніх постачальників і забезпечить стабільність на внутрішньому ринку.

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційна роботі, вдалось зосередитись на важливих аспектах економічної безпеки України в контексті реалізації національних інтересів та нових загроз, які виникли в умовах воєнного стану.

Нами доведено, що національні інтереси є основним орієнтиром для формування стратегії економічної безпеки держави. Вони включають забезпечення стабільного розвитку економіки, збереження національного суверенітету, захист критичної інфраструктури, а також створення умов для соціальної стабільності та добробуту громадян. Формування та реалізація національних інтересів у сфері економічної безпеки є важливим фактором, що визначає здатність держави ефективно реагувати на зовнішні та внутрішні виклики.

Визначено, що загрози економічній безпеці можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми. До внутрішніх загроз відносять економічні кризи, політичну нестабільність, недостатній рівень розвитку інфраструктури, корупцію та неефективність управлінських структур. Зовнішні загрози включають військові агресії, економічні санкції, торгові війни, глобальні фінансові кризи та кіберзагрози. Відповідні дії органів влади на ці загрози потребують комплексного підходу, щоб врахувати всі аспекти національної економіки.

Встановлено, що стійкість національної економіки є запорукою захисту національних інтересів. Тому, зміцнення економічної стійкості забезпечується через диверсифікацію економіки, розвиток інфраструктури, підтримку національних виробників і критичних секторів економіки, а також через посилення фінансової стабільності. Чим більш економічно незалежною і стійкою є країна, тим менше вона піддається впливу зовнішніх загроз і ризиків.

Акцентовано увагу на тому, що міжнародна співпраця є важливим інструментом для зміцнення економічної безпеки. Залучення інвестицій, участь у міжнародних торгових угодах та організаціях, а також взаємодія з іншими країнами у сфері безпеки дозволяють створити бар'єри для зовнішніх загроз та

посилити позиції держави на міжнародній арені. Водночас, зовнішні загрози, зокрема економічні санкції та міжнародна конкуренція, вимагають від держави гнучкої та адаптивної політики.

Забезпечення економічної безпеки держави вимагає комплексного підходу, який поєднує заходи на рівні державного управління, бізнесу та суспільства. Ефективне управління економічною безпекою передбачає не лише розробку стратегії і політики, а й її постійне коригування в залежності від змін економічної ситуації, глобальних викликів та внутрішніх проблем.

У сучасному світі інновації та технологічний розвиток є ключовими чинниками забезпечення економічної безпеки. Інвестування в нові технології, підвищення рівня науково-технічного потенціалу та розвиток цифрової економіки сприяють зміцненню економічної стійкості та зменшують залежність від зовнішніх факторів.

Доведено, що держава відіграє вирішальну роль у забезпеченні економічної безпеки, здійснюючи моніторинг, контроль та регулювання економічних процесів. Важливим аспектом є розробка законодавства та стратегій, що сприяють захисту національних інтересів та збереженню економічної стабільності в умовах глобалізації та кризових явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі економічної науки. Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. 2021. 48.
2. Дацький Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобалізаційної конкуренції. Львів: Центр Європи, 2016. 160 с.
3. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність та напрями забезпечення: [монографія]. 2016. К.: НІСД. 144 арк.
4. Варналія З. С. та ін. Економічна безпека: навчально-методичний посібник (2012) /; вид. д-р екон. наук, проф. З. С. Варналія. К. : Знання. 647 с.
5. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія безпеки. К.: КНТЕУ, 2015. 309 с.
6. Жаліло Ю. А., Страшний Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. К.: Сатсанга, 2011. 224 с.
7. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.
8. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29 жовтня 2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
9. Мірошніченко О.В. Визначальні функції системи національної економічної безпеки. Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. 2007. № 12. С. 8–12.
10. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. К.: КВІШ, 462 с.
11. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: Монографія. К.: Київський економічний інститут менеджменту. 2010. 320 с.

12. Петрушевська В.В. Економічна безпека держави: зміст та класифікація загроз. Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». Випуск 32. 2015. С. 441–448.

13. Акімова Л. М. Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу систематизованих за окремими сферами її розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2018. Том 6, № 6-7. С. 5–1.

14. Аліщенко В. В. Професіоналізація Збройних Сил України: від ідеї до втілення. *Національна безпека і оборона*. 2012. № 18. С. 54.

15. Білоус І. І. Поняття соціальної безпеки та її роль в системі національної безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6955>.

16. Гбур З. В. Економічна безпека як одна зі складових забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 81–86.

17. Гедікова Н. П. Забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах євроінтеграційних процесів. В: *Соціально-гуманітарні пріоритети України в контексті євроінтеграційних процесів*. Одеса, 16 листопада 2017 р. Ред. кол.: С. В. Албул, Т. І. Койчева, Е. І. Мартинюк та ін. Одеса: Астропринт, 2017. С. 29–31

18. Гедікова Н. П. Пріоритетні і стратегічні завдання сучасної української геостратегії. В: *Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів*. II Всеукраїнська науково-практична конференція. Одеса, 10 лютого 2017 р. Одеса: ДЗ Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2017. С. 7–9.

19. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства. Аналітичний документ. Київ, 2018. 105 с.

20. Дзьобань О. П. Проблеми захисту національних інтересів України у сфері державної безпеки в умовах геополітичних трансформацій XXI століття: монографія. Харків: Право, 2013. 295 с.

21. Ейтутіс Г. Д., Попова Д. В. Дослідження складових економічної безпеки України для сталого розвитку держави. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. № 62. С. 29–36.

22. Економічна безпека України: монографія. В. Г. Федоренко, І. М. Грищенко, О. Ф. Новікова та ін. за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенка, Т. Є. Воронкової. Київ: ТОВ «ДКС центр», 2017. 462 с.

23. Калашник О. М. Екологічна безпека як складова державної політики України: понятійно-термінологічний аспект. *Демократичне врядування*. 2018. № 21. URL: <http://dv.lvivacademy.com/about>.

24. Кальницька М. А. Соціальна безпека: поняття та рівні дослідження. Глобальна та національні проблеми економіки. 2017. № 17. С. 566–571.

25. Кондратьев Я. Ю., Ліпкан В. А. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 20 с.

26. Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. Національна безпека держави: особливості забезпечення у режимі воєнного стану. Економічний аналіз. 2022. Т. 32. № 4. С. 289–297.

27. Ліпкан В.А. Безпекознавство: Навч. посіб. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. 208 с.

28. Ліпкан В.А. Сучасні загрози національній безпеці України: доктрина пантуранізму. В: "Вісник Львівського інституту внутрішніх справ України." 2002. № 3. 123 с.

29. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України. Київ: Текст, 2003. 600 с.

30. Часник Д. В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 34. URL:

<https://nzlulp.org.ua/index.php/journal/article/download/600/551>.

31. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 2. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261779/258188>.

32. Нижник Н. Р., Ситник Г. Л., Білоус В. Т. *Національна безпека України: методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку*: Навч. посіб. для вищих навч. закл. За заг. ред. П.В. Мельника, Н.Р. Нижника. Ірпінь, 2000. 304 с.

33. Правові основи військового будівництва та воєнно-цивільних відносин: збірник законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / ред. Рада: Г.К. Крючков, Б.П. Андресюк, В.П. Горбулін та ін. Київ: Парламент вид-во, 2014. 213 с.

34. Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року: (Біла книга України). Київ: Аванпост-прім, 2004. 120 с.

35. Саганюк Ф. В. Воєнна безпека і оборона України. Тлумачний словник нормативно-правових та наукових термінів і визначень. Ф. В. Саганюк та ін. Київ: [б.в.], 2007. 186 с.

36. Смолянчук В. Ф. Національна безпека України: термінологічний баласт чи державотворча необхідність. Суспільно-політичні процеси: науково-популярне видання. 2017. № 2-3. 110 с.

37. Чорний В. С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2009. 368 с.

38. Ярмоленко А. Системні недоліки Збройних Сил України на сучасному етапі. Політичний менеджмент. 2006. № 2 (17). С. 54-62.

39. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

40. Шевченко М.М., Зозуля О.С., Храпач Г.С., Лепіхов А.В. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України

імені Івана Черняхівського. 2022. № 2(75). URL: <http://znpcvds.nuou.org.ua/article/view/266598/262571>.

41. Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз : монографія / В. Бліхар та ін. Хмельницький : ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с.

42. <https://niss.gov.ua/en/publikacii/analitichni-dopovidy/actual-challenges-and-threats-economic-security-ukraine-conditions>

43. Скидан О., Литвинчук І., Николюк О. [та ін..] Формування і реалізація державної політики продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2020. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007020>

44. Якобчук В. П., Войтенко А. Б., Пугачова Н. С. [та ін.]. Інноваційні механізми ефективного управління цивільною безпекою регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 11-12. С. 88–94. DOI:10.32702/2306-6814.2022.11–12.88

45. Якобчук В.П., Войтенко А. Б., Пугачова Н.С., Шроль О. В. Підвищення ефективності управління цивільною безпекою держави з використанням європейського досвіду. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 2. <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.2.13>

46. Якобчук В. П., Довженко В. А., Симоненко Л. І. Особливості прийняття та ефективність владних управлінських рішень в умовах загрози національній безпеці. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 5. <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/1531/1541>